

Razgovor

PATRICK HUTTON¹

Patrick Hutton je profesor povijesti, emeritus na Sveučilištu Vermont na kojemu radi još od 1968. godine. Kao dodiplomski student pohađao je Princeton te je nakon toga radio kao pravni savjetnik za američku mornaricu. Povijest je diplomirao na Sveučilištu u Wisconsinu. Uz intelektualnu biografiju Philippea Ariésa, pisao je i o francuskoj revolucionarnoj tradiciji, masovnoj politici u Trećoj Francuskoj Republici, modernoj upotrebi umjetnosti sjećanja, napolitanskom filozofu povijesti Giambattisti Vicu i njemačkom književnom kritičaru Walteru Benjaminu u vrijeme njegova prognanstva u Pariz. Trenutno se bavi istraživačkim radom na temu fenomena pamćenja u suvremenoj historiografiji.

Pro tempore: Prema Vašem mišljenju, u kojoj mjeri su politička uvjerenja vodećih povjesničara oko *Analā*, poput Philippea Ariésa ili Fernanda Braudela, relevantna za proučavanje njihovih djela?

Hutton: Kako bismo odgovorili na ovo pitanje, najprije moramo odrediti razliku između dviju vrsta politike o kojima je riječ. U Francuskoj kao cjelini postojala je stranačka politika, ali je također postojala i akademska politika unutar učenjačkog svijeta. Vaš spomen Fernanda Braudela i Philippea Ariésa daje mi okosnicu za isticanje razlika između tih dviju vrsta. Braudel nije bio pretjerano političan u smislu nekog ideološkog angažmana ili političke pripadnosti, ali je bio političan u svojim poduzetničkim ambicijama da ukleše historiografiju *Analā* na istaknuto mjesto francuske znanosti i visokog obrazovanja, i u tome se pokazao vrsnim. Ariés je, s druge strane, kao mlad bio aktivno uključen u

neokonzervativnu politiku pokreta *Action Française*. Njegovo putovanje u povjesničarske vode bilo je odmicanje od ideološki inspirirane desničarske politike i primicanje mirnijem stajalištu tradicionalizma. Ariésova ideološka opredjeljenja bila su vezana za sentimentalne obiteljske tradicije i njegovu ođanost prijateljima iz pokreta *Action Française*. Čini se da je bio organizator regrutacije za L'École des Cadres za vrijeme višijevskog režima. No taj pokret za reformu školstva je bio kratka vijeka. Nakon rata, pisao je za desničarske komentatorske časopise. Dakle, njegova politička opredijeljenost bila je sasvim jasna, iako, ne bih ga okarakterizirao kao borbenog političara. Štoviše, svađa s prijateljima za vrijeme Alžirske krize kasnih 50-ih i ranih 60-ih godina, učinila ga je ogorčenim na politiku i tad se prestaje baviti političkim novinarstvom. U trenutku kad je integriran u pokret *Analā*, već je daleko za sobom ostavio svoje mladenačke političke stavove. Moglo bi se reći da su oba spomenuta povjesničara

zamislili svoj poziv kao nešto što nadmašuje politiku. U uvodu u svoje izdanje *Essais d'égo histoire* (*Eseji o egohistoriji*, 1987.), Pierre Nora prikazuje zanimljivu razliku između konvencionalne, ali i zapovjedne Braudelove, i izvorne, no ipak rubne Ariesove uloge unutar pokreta *Analā*; i nudi nam otvoreno razmatranje o tome koji je od te dvojice mogao dati trajniju ostavštinu francuskoj historiografiji.

Obuhvatnije, znanstvenici pokreta *Analā* ostavili su utjecaja u širokoj sferi i prkosili lakoj političkoj identifikaciji. Generalizirati ih se može samo do te mjere da su pisali o svojim ambicijama gotovo isključivo kad je riječ o vlastitom znanstvenom nastojanju, bivajući vodeći u istraživanju novih područja za povijesno proučavanje i razvoju novih istraživačkih metoda koje bi im to omogućile. Raspravu o svom političkom opredjeljenju sveli su na minimum. Što je još važnije, namjera im je bila umanjeti ulogu politike u povijesti smještajući je unutar konteksta većih civilizacijskih tema. Kako bi to postigli, nastojali su skrenuti pozornost s priče o događajima (koja je dominirala francuskom historiografijom prije Prvog svjetskog rata) na proučavanje dubokih struktura ljudskog iskustva. Glavna točka te tvrdnje bila im je ta da je općeniti naglasak na političke događaje sveo povijest na uzak segment širokog spektra ljudskog iskustva kojeg se moguće prisjetiti iz prošlosti. Htjeli su stvoriti pogled koji bi panoramski obuhvatio čitav raspon ljudskog iskustva. Primjer za to je Braudelovo istraživanje o Mediteranu za vrijeme Filipa II. Životi vladara i dramatični događaji političke povijesti plutali su na površini dubokog mora socijalnih, ekonomskih i geografskih uvjeta koji su oblikovali njihove mogućnosti i postavili im granice.

Dakle, očito je postojala akademska politika iza kampanje pokreta *Analā* koja je promicala novu vrstu povijesti. U prijeratnoj Trećoj Republici proučavanje povijesti postalo je institucionalizirano u dobro definirane i katkad krute konceptualne sheme. Donekle nezavisno, generalizirajući pisci s širokim poimanjem povijesti još su uvijek mogli pronaći svoju publiku. Bili su amateri, elegantni pisci bez strpljenja za arhivsko istraživanje. Njihovi

suparnici, koji su ih kasnije uvelike i istisnuli, bili su profesionalni povjesničari. Kao sposobni istraživači, ovi profesionalni povjesničari ograničili su svoja istraživanja na političke teme, a sami su se klonili tema iz bliske prošlosti kao nečega što pripada politici. Prvi analisti su stoga javno iskazivali revolt odlaskom u neistražena područja kulture i društva. Po Lucienu Febvreu, njihov cilj je bila borba za oslobađanje povjesničara iz mreže u kojoj su bili zatočeni. Ta kampanja je bila, i ostaje, veliki element u apelu njihovih nastojanja povjesničarima u Francuskoj i izvan nje.

To ne znači da analisti nisu imali konvencionalnih političkih uvjerenja. Gotovo svi su bili ideološki naklonjeni ljevici, iako su bili manje poznati od svojih kolega koji su studirali političku povijest, osobito onih čiji se znanstveni rad temeljio na Francuskoj revoluciji i revolucionarnoj tradiciji devetnaestog stoljeća. Povjesničari povezivani s tom historiografskom tradicijom, kao što su Alphonse Aulard, Albert Mathiez, Georges Lefebvre, i Ernest Labrousse, bili su skloniji ideologiji i njihove interpretacije odražavaju njihovu pristranost jednom ili drugom političkom mišljenju koje je proizašlo iz Revolucije. Za modernu francusku povijest kao politički koncipiranu, nečija povijesna interpretacija je stav o značenju Francuske revolucije kao o mjerilu nacionalnog identiteta.

Analisti nisu toliko osporavali ideološki temeljeno povijesno znanje koliko su ga zaobilazili. Sa svojim politički orijentiranim kolegama dijelili su zanimanje za odnose među dugoročnim strukturama i strmoglavim krizama konjunktura. Također su dijelili zanimanje za ekonomske podstrukture politike, iako na manje redukcijski način. Ovi su se povjesničari kretali u različitim znanstvenim krugovima, no katkad su bili sretni vidjeti jedni druge kao suputnike.

Što se tiče političkih uvjerenja koja analisti otvoreno zagovaraju, odmah nam na pamet padaju Emmanuel Le Roy Ladurie i François Furet koji su pisali pokajničke memoare o odbijanju svojih mladenačkih marksističkih uvjerenja. Apel sudjelovanja u pothvatu *Analā* leži u mogućnosti da se pojbegne ideološkim opredjeljenjima dugo vezanima

uz modernu francusku historiografiju. Ukoliko postoji implicitna politika u znanstvenom radu analista, povezo bih je s kretanjem prema socijalnoj državi u dvadesetom stoljeću, pogotovo nakon Drugog svjetskog rata. Čak i kod pionira pokreta, Luciena Febvrea i Marca Blocha, a pogotovo kod Braudela, postojao je naglasak na suradničkim pothvatima u upravljanju i planiranju tjeka povijesnih istraživanja. Vrijeme povjesničara kao majstora u svojim ateljeima, kako ih je Bloch idealizirao, bilo je u stvari na kraju. Bavljenje povijesnim istraživanjem na globalizirajućoj ljestvici zahtijevalo bi pomicanje van granica takve znanstvene uskogrudnosti na način koji bi samo kolegijalni pothvati učinili mogućim. Pokret *Analā* je postao, kao što je institucionalizirano u L'École Pratique des Hautes Études, klirinška kuća znanosti ne samo van granica Francuske, nego i unutar srodnih disciplina. Analisti su u svom istraživanju prihvatili primjenu metoda društvenih znanosti, i time nastojali učiti i posuđivati od njih.

Philippe Ariés je poseban i fascinantna slučaj. Tek je u posljednjim godinama svog života postao povezan s analistima nakon izbora na L'École des Hautes Etudes 1977. godine. Neki će reći da Ariés uopće nije bio analist, nego neovisan znanstvenik čiji je rad privukao mlade i slobodoumnije generacije koje su bile u potrazi za originalnim i nekonvencionalnim misliocima koji su imali nešto važno doprinijeti novoj kulturnoj historiji. Ariés je, štoviše, imao čvrsta politička uvjerenja poistovjećena s tradicionalističkom desnicom. Kao mlad intelektualno je sudjelovao u pokretu *Action Française*, tijekom ratnih godina poučavao je u škola Vichyja, i čak je u zrelijim godinama poslije rata zadržao labavu pripadnost ovoj politici kao novinar desničarskih publikacija. Kao i ljevičarske povjesničare, ipak, znanstveni stil analista ga je privukao kao sredstvo bijega od krutih i ideoloških ograničenja svog političkog identiteta. Njegovo zanimanje za popularnu kulturu i nastojanja da smjesti konzervativizam u povijesnu perspektivu odvojili su ga od političkih prijatelja iz mladosti. Kako je stario, udaljavao se od desničarske politike prepričavajući priče o svojoj rojalističkoj mladosti s

dobrohotne kritičke distance intervju a i vrlo osobnih eseja. Za razliku od Le Roy Laduriea i Fureta na lijevoj strani, nikad se nije odrekao političkog entuzijazma svoje desničarske mladosti. Ta sentimentalna *fidelité* prema svojim starim prijateljima i njihovoj izgubljenoj stvari stajala ga je određenog kredibiliteta u očima kritičara, ali ne mislim da je kompromitirao integritet svog znanstvenog rada.

Pro tempore: Zašto mislite da nedostaje karika u bavljenju mentalitetima između prvobitnih istraživanja Luciena Febvrea i Marca Blocha, te kasnijih povjesničara poput Philippea Ariésa?

Hutton: Historiografski problem „karike koja nedostaje“ proizlazi iz načina na koji je ispričana priča o pokretu *Analā*. Oni koji ga proučavaju, usmjereni su na osobne veze među povjesničarima i na njihove metode istraživanja, a premalo pozornosti pridaju problematičnoj povijesti srednjih desetljeća dvadesetog stoljeća – priči o ratu, genocidu, puštošnju bez presedana, raseljavanju velikog broja ljudi i bezmjernoj gospodarskoj oskudici i bijedi. Vjerujem da način na koji pišemo povijest ima barem malo veze s uvjetima u kojima živimo. Povjesničari koji su pisali u to doba su jednostavno morali odgovoriti na dislokaciju i probleme uzrokovane njezinim ogromnim prevratom. Shvatili su da je nacionalna politička povijest koju su pisali njihovi prethodnici neadekvatna za razumijevanje značenja koje prošlost ima za sadašnjost.

Prvi analisti su uvelike zanemarivali tu realnost. Bili su fascinirani njenim podrijetlom, ali su bili skloni redukcionističkoj shemi interpretacije uokvirenoj konceptom triju generacija povjesničara: pionira međuratnih godina (Febvre, Bloch), doseljenika nakon Drugog svjetskog rata (Braudel i ostali) i mladih učenjaka koji su postali punoljetni šezdesetih godina 20. stoljeća. Jednostranost te interpretacije naklonjena je znanstvenom kontinuitetu pothvata *Analā*, potvrđujući njihovo vlastito uvjerenje da su sudjelovali u projektu izgradnje pisanja „totalne“ historije koja će obuhvatiti sve aspekte ljudske civilizacije, ne samo u Francuskoj i Europi, nego i širom svijeta. Trud koji su analisti tijekom

nekoliko desetljeća ulagali u ostvarenje tog cilja je znatan. Mlađi analisti su do sedamdesetih pisali elaborate o njihovim dostignućima kao o pomaku u historiografiji, vjerojatno kao na putu tako velikoj sintezi. Tad već, međutim, program rada koji su donijeli osnivači više nije inspirirao nove inicijative kod dijela njihovih mlađih kolega. Fasada jedinstva pokreta *Analā* se prema tome počela raspadati. Kao i svaka druga tradicija pisanja povijesti, *Analī* imaju životnu povijest i mlađi povjesničari obučeni unutar pokreta, iako simpatetični prema njegovim ciljevima, ipak su krenuli svatko svojim putem. Pojava fenomena sjećanja u pisanju povijesti od kasnih sedamdesetih nadalje navještava ovaj nesklad. Simptomatičan je fenomen *ego-histoire*, u kojem su istaknuti povjesničari otkrivali vrlo osobne zapise svojih putovanja u znanstveni rad.

Ariés je predstavio pojam prekida između kulturne povijesti analista dvadesetih godina i onih šezdesetih godina u eseju o *mentalités* kojim je pridonio antologiji *La Nouvelle Histoire (Nova historija)* koju je uredio Jacques Le Goff 1979. godine. Mislim da njegova teza ima smisla. U početku pothvata *Analā* dvadesetih godina, Febvre je posebno bio zainteresiran za pitanja socijalne psihologije i pozvao je na istraživanje povijesti čuvstva. Iako manje predan kulturnom pristupu povijesti, Bloch je također zaronio u ovaj pristup u svojoj studiji o čudotvornoj moći kraljeva, iako je to bilo znatno odstupanje od njegovog prvobitnog interesa za materijalnu stvarnost i ekonomske procese. Febvrea je temi povijesne psihologije možda privukao veći interes za psihologiju kao terapijski pothvat početkom dvadesetog stoljeća. Kritika ideja Sigmunda Freuda je tek onda počela igrati ulogu u diskursu društvenih znanosti. Pojava ekonomske krize tridesetih je, međutim, preusmjerila pažnju na prizemniju materijalnu stvarnost. Politika kao tema povijesnog interesa još se jednom tijekom tog razdoblja nametnula na neizbježan način.

U ovom kontekstu treba procijeniti Braudelovu ulogu. Globalni opseg Drugog svjetskog rata pojačao je njegovo poimanje ogromne skale na kojoj povijest od tog trenutka pa nadalje mora biti pisana. U svojoj poglavarskoj ulozi unutar pokreta *Analā*

usredotočen je na inercijsku moć plime anonimnih geografskih i ekonomskih snaga koje su donosile prošlost u sadašnjost tijekom dužeg vremenskog razdoblja. Njegovo nastojanje na institucionalizaciji pokreta i osvajanje međunarodnog priznanja za to, bio je poduzetnički pothvat, kao i postavljanje smjera pokreta na stabilne temelje za suradničko planiranje, slično kao i ono što su provodili njegovi politički kolege uspostavljajući socijalnu državu pod Četvrtom Republikom.

Tema mentaliteta pojavila se još jednom u ranim šezdesetima jer je postalo očito da je kultura tog doba, krojena usred potrošačkog bogatstva, bila izrazito različita od one predratnog doba. Ti novi uvjeti izazvali su interes za povijest običaja svakodnevnog života u tradicionalnom društvu, dijelom zbog rastućeg nezadovoljstva pogubnim utjecajima potrošački orijentiranog bogatstva suvremenog doba. Znakovito je da se većina radova na temu mentaliteta tiče ranog modernog doba – od šesnaestog do osamnaestog stoljeća – vremena u kojem su socijalne prakse pretkapitalističkih društava bile očito drugačije od onih našeg kasnog kapitalističkog modernog svijeta. Povjesničarima je bilo jasno da je popularna kultura, čak ako je i proizlazila iz pradavnih tradicija, imala svoju vlastitu povijest, iako je njezin ritam promjene bio puno sporiji od onog političke povijesti. Obitelj kao institucija, na primjer, je šezdesetih postajala sve manja i osjetljivija. Neki psiholozi i sociolozi su osjetili da je obitelj u krizi i među njima je rasla zabrinutost za njezin integritet. Takva zabrinutost je izazvala izuzetan interes za Ariésovu povijest obitelji i djetinjstva, naročito u Americi, do te mjere da je i sam autor bio iznenađen.

Bilo je, naravno, i znanstvene veze između dvaju razdoblja. Jedna od konkretnih veza između prijeratnog i poslijeratnog pokreta *Analā* je uređivanje i dovršetak Febvreove nedovršene povijesti svakodnevnog života u ranoj modernoj Francuskoj, što je učinio njegov štićenik Robert Mandrou. Mandrou je, vođen Febvreovim bilješkama, stavio naglasak na teške uvjete života tog razdoblja i lakovjernost običnih ljudi. Njegova je namjera bila pokazati kako su snažne bile sile koje su ometale promjenu

kod ljudi koji su bili vjerni starinskim običajima i navikama uma. Kulturni prodor inovativnih ideja mogao je uspjeti samo u vrijeme i tek nakon prevladavanja zastrašujućih prepreka koje su kočile njihovo prihvaćanje. Moderni načini oblikovanja svakodnevnog života su teško pobijedili, prateći hrabre pionire u poduzetništvu, nauci i promicanju osobnih prava i vjerske tolerancije. Drugim riječima, davanje prilike „potrazi za srećom“ u praksi svakodnevnog života trebalo je mnogo vremena. Štoviše, kad su povjesničari oko *Analā* počeli razmišljati o vlastitim postignućima do sedamdesetih, bili su skloni gledati na svoj rad kao na zajednički napor. Glede istraživanja, vidjeli su kontinuitet, iako su priznavali promjene u interesu. Težili su viđenju zakašnjelog obrata ka kulturalnoj povijesti kao funkciji tehnike istraživanja. To je bio najteži oblik povijesti kojim se moglo baviti, pogotovo za nekoga tko je preferirao upotrebu kvantifikacije u provjeri kulturnih trendova. Labrousse, i kasnije Pierre Chaunu, su stoga predstavili projekt *Analā* kroz tri etape širenja povijesnog istraživanja – političku, zatim ekonomsku, i na kraju kulturnu. Proučavanje popularne kulture je bilo „historija na novoj razini“, jer je bila najnedostiznija i za neke nejasna. Kad se početkom sedamdesetih tema mentaliteta nametnula historiografskoj raspravi, analisti koji su razmišljali o njoj, bili su skeptični prema mogućnosti njezinog postajanja središtem pozornosti povjesničara. Kao što je Jacques Le Goff metaforički rekao u svom eseju napisanom 1969. godine, tema mentaliteta pruža osnovni ritam za finu melodiju povijesti. Naravno, podcijenio je potrebu istraživanja u tom polju koje je moglo zauzeti središnje mjesto tek tijekom sedamdesetih i osamdesetih. Moglo bi se reći da je mentalitet postao melodija svirana u osnovnom tonu.

Pro tempore: Veliki dio svoje karijere proveli ste proučavajući djelo Philippea Arièsa. Iako ste o tome pisali, možete li izdvojiti razloge po kojima se on ubraja u analiste, odnosno one po kojima on ne pripada toj skupini? Zbog čega je baš kod njega primjetna ta dvojnost, odnosno uloga „posrednika“?

Hutton: Mislim da bi bilo pošteno nazvati Arièsa posrednikom, ali samo u kvalificiranom smislu. Kasno u životu je postao integriran u pothvat *Analā*, kad je imenovan na L'École des Hautes Études. Tad je već bio poznati povjesničar, ne samo u Francuskoj, nego i međunarodno. U stvari, bio je nešto poput slavne osobe. Identifikacija s pokretom *Analā* mu je povećala kredibilitet i u posljednjim godinama njegovog života dala priliku surađivati s analistima koji su tad postajali punoljetni: posebno s Jacquesom Revelom, Rogerom Chartierom i Arlette Farge. Tek tada je počeo igrati posredničku ulogu.

Kako je njegova pojava rasla među povjesničarima i u javnosti općenito, od početka sedamdesetih počeo je davati duge intervjuve o svojoj neovisnoj i neobičnoj stazi do znanstvenog priznanja. Arièsovo intelektualno putovanje je lako pratiti jer je običavao iskreno pisati svoje autobiografske reminiscencije, čak i u svojim znanstvenim esejima. Godine 1980. diktirao je potpunu autobiografiju u formatu intervjuja. Ovdje je, u svojem znanstvenom stvaranju, potvrdio važnost pionira pokreta *Analā*, Febvrea i Blocha. U ovom retrospektivnom razmišljanju, međutim, možda je ipak pretjerao u idealiziranju njihovog utjecaja na svoj put do kulturne povijesti. Objašnjavajući svoju procjenu u *Le Temps de l'histoire (Vrijeme povijesti, 1954.)*, svom poslijeratnom radu o razlikama u francuskom pisanju povijesti, priznao je suvremenu važnost pionira pokreta *Analā*, ali tek kao jednu među mnogim znanstvenim opcijama. Jednako su važna i njegova osobna iskustva ratnih godina, u kojima je po prvi put postao razočaran ograničenošću svojih nekadašnjih mentora iz pokreta *Action Française*, kao što je Jacques Bainville. Rat ga je, kako je objasnio, osvijestio o golemom opsegu povijesnih sila koje djeluju u suvremenom svijetu. Njegov osobit interes za povijest, ironično, izrastao je iz sudjelovanja u obrazovnom sustavu višijevskog režima tijekom ratnih godina. Bio je posebno zainteresiran za temu plodnosti u obitelji novog modernog doba. Njegova *Histoire des populations françaises (Povijest francuskih populacija, 1948.)* poslužila mu je kao put u taj nepoznati svijet. Prvo priznanje za znanstveni rad na ovome području dobio je od *Institut*

National des Etudes Démographiques (Nacionalni institut za demografska istraživanja), organizacije intelektualaca znatno izmijenjene nakon njenog osnivanja tijekom višijevskog režima. Njegova studija demografskih uzoraka omjera rođenih i umrlih izračunata je kako bi izmjerila širenje kontrole poroda tijekom 17. i 18. stoljeća. Ova tema potaknula je problematiku seksualne ljubavi u braku te mnogo šire i apstraktnije pitanje „potrage za srećom“ u svakodnevnom životu. Ariès smatra kako je ova problematika bila sastavni dio „skriveno revolucije osjećaja“, čiji su ciljevi bili paralelni istim težnjama u političkom diskursu i ustavnoj reformi.

Priznanje Arièsa i njegovog rada od strane „škole“ *Analā* dolazilo je sporo. Neki bi rekli da je integriran u historiografiju *Analā* baš kada se ista počela raslojavati. Čak i tada su ga doživljavali kao čovjeka na marginama. Tada više nije bilo Blocha i Febvrea, dok je Braudel odbacivao njegov rad. Neki suradnici bili su dobrohotni prema Arièsu te su mu dali podršku tijekom 1960-ih godina. Najistaknutiji među njima bio je Jean-Louis Flandrin, s kojime je dijelio zanimanje za proces oblikovanja moderne obitelji. Međutim, analisti su ga tijekom 1970-ih godina uglavnom ignorirali. Na primjer, Ariès nije ni spomenut u publikaciji *Faire de l'histoire (Pisati povijest, 1974.)*, prvom velikom znanstvenom kompandiju postignuća „škole“ *Analā*. Tijekom ranih 1970-ih godina, njegov rad i istraživanje odnosa prema smrti i žalovanju odvijali su se u kontinuiranom dijalogu s Michelom Vovelleom, eminentnim povjesničarem, što je sigurno osnažilo njegov položaj u struci. Publicitet koji je pratio njihov dijalog, kao i štovanje Arièsa od strane povjesničara i društvenih znanstvenika u Sjedinjenim Američkim Državama vjerojatno su privukli pažnju mlađih analista koji su počeli cijeniti njegovu originalnost. François Furet i Pierre Nora bili su ključni tijekom njegovog izbora za poziciju na L'École des Hautes Études.

Tek tada Ariès samo postepeno konceptualizira svoje studije u strukturalističkoj maniri analista. Arièsova rana djela bila su rezultat njegovog sveučilišnog obrazovanja i višijevskih simpatija – regionalne studije u kojima je naglasak bio na geografskim pitanjima, potkrijepljenih s istraživanjima na

pojedinih slučajevima. Ovdje se njegov rad fokusirao na usporedbe različitih oblika kulturnog izraza, pri čemu je poseban naglasak stavljao na bogatu raznolikost popularnih tradicija. Njegov *L'Enfant et la vie familiale (Dijete i obiteljski život, 1960.)* otkriva utjecaj analističkog strukturalizma u pozornosti koju posvećuje odnosu između kontinuiteta i promjene. *L'Homme devant la mort (Čovjek pred smrću, 1977.)* otkriva još i više, u njegovoj pažnji prema vremenskoj usklađenosti i istraživanju promjena držanja po principu *longue durée*.

Čini se kako je Ariès nakon izbora u L'École des Hautes Études bio u dobrim odnosima sa svojim kolegama. Razvio je blisku radnu suradnju s Arlette Farge, mladom povjesničarkom koja je gradila reputaciju svojim istraživanjima o radničkim obiteljima u urbanim sredinama. Također, Ariès je iskoristio svoj seminar kako bi oživio raniji interes za povijest seksualnosti, a uredio je i zbornik eseja koji su nastali kao rezultat te suradnje. Međutim, najznačajnija je bila njegova uloga urednika na velikom projektu sinteze *Povijesti privatnog života. Povijest privatnog života* je naziv koji su mnogi povjesničari smatrali primjerenim, kako bi se premostili zamjetni epistemološki problemi oko termina „mentaliteta“. Isplanirao je projekt, pozvao suradnike i organizirao početnu konferenciju u Berlinu 1983. godine, na kojoj se raspravljalo u vezi s tim. Ariès nije doživio publikaciju projekta. Georges Duby završio ga je umjesto njega. Projekt je, uzevši u obzir njegov opseg, bio odraz Arièsovih historijskih koncepata, čime je označio kontinuitet njegovog rada. U tom smislu, može se reći da je Ariès odigrao važnu ulogu u sintezi dvadeset godina istraživanja kulturne povijesti koje se poistovjećivalo s pokretom *Analā*.

Pro tempore: Koliko su radovi i pisanja Norberta Eliasa oblikovali poimanje kulturne historije Treće generacije povjesničara oko Analā?

Hutton: Braudelovo ambiciozno upuštanje u potvrat totalne historije sigurno je izazvalo divljenje među povjesničarima u poslijeratnom razdoblju. Međutim, do 1960-ih godina Braudelovi potezi – poput definiranja opsega istraživanja i nadgledanja

tekstova – vjerojatno su za mlađu generaciju djelovali kontrolirajuće. Ironično, Braudelov projekt, čiji su opseg i erudicija 1950-ih godina bili poučni i inovativni, sada je postao uteg koji nije omogućavao nove načine istraživanja. Nasuprot tome, rad Norberta Eliasa bio je originalan. Elias je bio njemački Židov čiji je rad u predratnom razdoblju bio zanemaren od strane znanstvene zajednice. Zaintrigirao je mlađe analiste koji su ozbiljno pristupili njegovim djelima. Njegov *Über den Prozess der Zivilisation (O procesu civilizacije)*, prvi puta objavljen bez većeg odjeka u Njemačkoj 1939. godine, ponovo je otkriven i nanovo izdan u njemačkim i francuskim izdanjima 1969. godine. Njegovo tumačenje civilizacijskog procesa kao povijesti razvoja ritualnog sustava običaja formulirano je 1930-ih godina. Međutim, njeno ponovo otkriće donijelo je nove uzbudljive teme i teorije koje su bile poticaj svježim idejama i raspravama. Jednostavnost njegovog psihosocijalnog modela strukturalnih historijskih promjena pružila je stimulirajući odmak od Braudelovog multivalentnog modela. Prema tome, mlađi analisti cijenili su Eliasa kao sociologa s povjesničarskim sklonostima te su ga doživljavali kao pionira povijesti mentaliteta. Roger Chartier pisao je o historiografskom značaju njegovog djela, dok je Jacques Revel dotjerao svoje tumačenje uspona kulta ponašanja, u eseju koji je objavio u Arièsovom zborniku *Histoire de la vie privée (Povijest privatnog života)*. Može se reći kako je Eliasovo djelo sa zakašnjenjem uvedeno u novonastalu francusku raspravu o povijesti svakodnevnog života, baš kao i rad drugih autsajdera, poput talijanskog povjesničara Carla Ginzburga ili Amerikanke Natalie Davis.

Krajem 1970-ih godina, kada sam se spremao proučiti važna djela nove kulturne povijesti, prvi puta sam otkrio francusko izdanje Eliasove *La Civilisation des moeurs (Civilizacija običaja)*. Zapanjile su me paralele s Arièsovim tumačenjem revolucije osjećaja među imućnima u ranome novom vijeku, pogotovo onima koje je vodila ambicija ka društvenom usponu. Osobno smatram kako je Arièsovo tumačenje reorganizacije moderne obitelji, po pitanju težnji za njihovu djecu, slično Eliasovom tumačenju

društvene discipline koju je srednja klasa prihvatila kako bi sebi omogućila ulazak u krugove društvene elite. Nedugo nakon toga napisao sam članak u kojem sam istaknuo ove usporedbe. Međutim, kasnije sam tijekom biografskog istraživanja o Arièsu otkrio jedan iznenađujući podatak: Elias je odbacivao usporedbe s Arièsom. Ariès je pozvao Eliasa na konferenciju u Berlinu 1983. godine. Zapisi izlaganja otkrivaju kako je Elias bio vrlo kritičan prema Arièsu i njegovom djelu, pri čemu je iznio istrošenu (i po mom mišljenju nepravednu) tvrdnju kako je Ariès krivo protumačio odnos roditelja i djeteta u ranom novom vijeku.

Važno je istaknuti jedan podatak o Eliasovom djelu. Njegova paradigma dinamike stvaranja civiliziranog ponašanja stimulirala je istraživanja psihosocijalnog razvoja afektivnog individualizma. Međutim, izvori korišteni u njegovoj knjizi o običajima u civilizirajućem procesu bili su vrlo nedostatni. Govoreći iz pozicije urednika, njegova dokumentacija je neuredna. No, koliko je meni poznato, nijedan vodeći znanstvenik nije ga prozvao zbog načina na koji koristi izvore.

Pro tempore: Kako biste Vi opisali odnos prvih analista i sociologa poput Mauricea Halbwachsa ili Augustea Comtea?

Hutton: Ako uzmemo u obzir rane analiste i njihove pionirske težnje ka proširenju horizonta truda povjesničara, tada je njihova učestalija i prisnija suradnja sa sociolozima bila neizbježna. Plan analista bio je da se sruše granice koje su razdvajale pojedine discipline društvenih znanosti. Doduše, imam dojam kako se ovaj dobronamjeran plan tijekom međuratnog razdoblja našao u zbrci akademskih političkih igara, kada su razne društvene znanosti željele označiti područje svoje struke.

Primjeri Augustea Comtea i Mauricea Halbwachsa zanimljivi su pokazatelji raznolikosti odnosa između analista i sociologa. Comteov koncept znanosti o društvu je ključan u nastanku novog područja sociologije, iako se njegova ideja pozitivizma razvila u kult koji se poistovjećivao s pokretom za slobodu mišljenja. Ipak, Comtea se može smatrati

dalekim pretkom analista. Febvre, Bloch i Braudel željeli su, poput Comtea, redefinirati povijest na znanstvenim temeljima. Povijest bi, kao društvena znanost, davala odgovore na pitanja o društvu, psihologiji i kulturi. Njihov plan bio je jednako ambiciozan kao i Comteov. Njihova vizija povijesti bila je sveobuhvatna, te bi uključivala cjelokupni spektar ljudskog iskustva. Neki učenjaci su tada projekt *Analā* smatrali neopozitivističkim, zbog njihovog fokusa na fenomenološki opis materijalne kulture i demitologizirajućih sklonosti. Danas se povjesničari i sociolozi čine međusobno skloniji nego što su nekad bili. Mnogi sociolozi su odbacili biheviorističku metodu koju je razvio Talcott Parsons sredinom 20. stoljeća, te su prihvatili historijski pristup kojem je težio Elias.

Odnos koji su analisti imali s Halbwachsom bio je druga priča. Febvre i Bloch su, kao i Halbwachs, 1920-ih godina bili predavači na Sveučilištu u Strasbourgu. Koliko se sjećam, Halbwachs je pisao recenzije knjiga za njihov časopis. Međutim, kao znanstvenici bili su na distanci. Štoviše, Halbwachs je vrlo usko shvaćao zadaću povjesničara. Njegov najznačajniji utjecaj na „školu“ *Analā* dogodio se za vrijeme kasnijih generacija. Pierre Nora je krajem 1970-ih godina krenuo u istraživanje francuske nacionalne memorije. Tada je otkrio Halbwachsove slabo poznate knjige o kolektivnoj memoriji, nastale u međuratnom razdoblju. Ironično, novonastalo zanimanje za kolektivnu memoriju ubrzo je zauzelo središnje mjesto u francuskoj historiografiji te je potkopalo analistički projekt totalne historije. Istraživanje kolektivne memorije bilo je dekonstruktivno, razbijalo je velike povijesne narative i otkrivalo diskontinuitete u historijskim zapisima. Oспоравало je serijalnu historiju koja je naglašavala dugotrajne oblike kontinuiteta u povijesnim interpretacijama.

Pro tempore: Godine 1992. Harry Hendrick je u tekstu „Children and Childhood“ („Djeca i djetinjstvo“) iznio vrlo interesantne i žučljive kritike na djelo P. Arièsa i njegovo istraživanje djetinjstva u povijesti. Neke se kritike odnose na metodologiju, kao primjerice da su njegovi „podaci nereprezentativni ili nepouzdana“,

da dokaze predstavlja izvan konteksta, ali i da „malo govori o ekonomskim i političkim čimbenicima“. Prema Vašem mišljenju, koliko su opravdane te kritike? Je li, prema Vama, Arièsov pristup bio optimalan?

Hutton: Nisam pročitao Hendrickov tekst, niti sam ga uspio naći u našoj knjižnici na Sveučilištu u Vermontu. Britanski povjesničari, s obzirom na duboko ukorijenjeni empirizam njihove historiografije, nikada nisu bili skloni Arièsovom djelu. Smatrali su ga previše spekulativnim. Njegova studija o djetinjstvu i obitelji bila je izložena razornim kritikama. Najžešću kritiku pružio je Adrian Wilson, u eseju napisanom 1981. godine za časopis *History and Theory (Povijest i teorija)*. Wilson je osporio Arièsov rad kroz mnogo specifičnih točaka. Njegova generalna kritika odnosila se na stvaranje paradigme odnosa roditelj/dijete na temelju malobrojnih dokaza. Za Wilsona teorija slijedi nakon dugotrajnog praktičnog rada, dok je Ariès jedva započeo istraživanje povijesti obitelji. Koliko mi je poznato, Ariès nikada nije odgovorio na ove kritike. Lawrence Stone je također imao primjedbe na Arièsove studije. Međutim, kritičari su istaknuli kako je Stoneova vlastita studija o obiteljskom životu u ranom novom vijeku temeljena na esencijalno istom konceptu obitelji reorganizirane usred revolucije osjećaja.

Drugi kritičari su naglasili ograničenja obiteljskog modela prema kojem se obiteljski život među svim društvenim slojevima definirao na temelju iskustva imućnih obitelji provincijske Francuske. Ovdje je Ariès osporavan na strukturalnom nivou. Razvoj moderne obitelji ne bi se trebao tumačiti ocrtavanjem društvenog spektra obiteljskog života u određenom trenutku u prošlosti, već lociranjem smjera društvenih promjena kojima su imućne obitelji bili navjestitelji. Možda Ariès ostavlja dojam kako simpatizira tradicionalnu obitelj, ali proces promjena koji opisuje odnosi se na instituciju obitelji i njezino prihvaćanje vrijednosti moderniteta. Imućne obitelji otvorile su put redefiniranju društvenih običaja koje će s vremenom prihvatiti svi slojevi društva. Drugim riječima, obitelj o kojoj govori Ariès bila je dio avangardnog trenda koji će se kasnije proširiti na cijelo društvo.

Međutim, pitanje bliskosti u ranonovovjekovnoj obitelji održalo se te se nedavno opet pojavilo u opsežnoj kritici Stevena Ozmenta, u njegovoj knjizi *Ancestors* (Preci, 2004.). Ozment je povjesničar reformacije koji je istraživao utjecaj doktrinalnih reformi Martina Luthera na vjersku pobožnost i svakodnevni život u Njemačkoj u 16. stoljeću. On je u svojoj knjizi predstavio bezbrojna svjedočanstva o ljubavi u korespondenciji između roditelja i djece, unutar njemačkih obitelji srednje klase. Ozment nije osporavao samo Arièsovo specifično tumačenje bliskosti unutar obitelji, već i njegovu ideju o „skrivenoj revoluciji“ u osjećajima u ranom novom vijeku. Zapravo, ovime se nije slagao s velikim dijelom studija i tumačenja kulturne povijesti ranog novog vijeka, uključujući i povjesničare koji su bili kritični prema glavnim točkama Arièsove interpretacije obitelji, ali su se svejedno slagali sa njegovom teorijom o promjenama u senzibilitetu tijekom toga razdoblja.

Ozment je svoju kritiku predstavio dvadeset godina nakon Arièsove smrti. Ovaj podatak dovoljno govori o trajnom utjecaju Arièsovih interpretacija. U Arièsovu obranu, može se reći kako je skrivena revolucija osjećaja u privatnoj sferi tekla paralelno s itekako vidljivom političkom transformacijom u javnoj sferi, o čemu već dugo postoji konsenzus u historiografiji. Novonastali diskurs o političkim reformama u ranom novom vijeku odnosio se isključivo na individualnu samostalnost. Borba za prava odvijala se politički, ali se doživljavala osobno. Rastuća očekivanja za individualnim slobodama i osobnim mogućnostima u ranom novom vijeku – unaprijediti u razdoblju prosvjetiteljstva potvrđene u manifestima kampanja za političke reforme, poduprijevši time ideal „potragu za srećom“ – doživljavaju se kao značajni indikatori razvoja modernog temperamenta. Postoji li ikakav razlog da se u privatnoj sferi odbaci ono što se očito javljalo u javnoj: trend planiranja za budućnost, kao način oblikovanja vlastite sudbine? Postoje nedostaci u sofisticiranosti Arièsovih tehnika istraživanja. Međutim, privlačnost njegove studije o obitelji bila je vezana za kulturalne promjene suvremenog doba, kao i metodološke inovacije. Arièsova istraživanja bila su pronicavo usklađena s načinom na koji su kulturalna pitanja

njegovog vremena postala isprepletena s politikom – kriza nuklearne obitelji; uspon mladenačke kontrakulture; otvorenija rasprava o seksualnosti; pokret za prava žena za reproduktivne slobode; konzumeristički običaji prosperitetnog društva; kult osobne ispunjenosti; kao i velika pozornost posvećena važnosti privatnosti. Može se reći kako je Ariès već 1940-ih godina predvidio ne samo teme, već i trendove koji će oblikovati povijesnu znanost u drugoj polovici 20. stoljeća.

Arièsov rad služi kao referentna točka za mjeru kvalitete novih istraživanja koje je inspirirao, čak i povjesničarima koji se ne slažu s njime. Arièsova povijest obitelji imala je malo prethodnika, ali je ustanovila okvir budućih istraživanja. Povjesničarka Michelle Perrot ističe kako se prije 1960-ih godina gotovo cijela francuska socijalna historija koncentrirala na pitanja klasne borbe i društvene stratifikacije.

Od 1960. godine, kada je izdano Arièsovo *Dijete i obiteljski život pod Starim režimom*, učinjeni su veliki naponi na istraživanjima djetinjstva i obiteljskog života diljem svijeta te smo naučili mnogo novih detalja i podataka u razdoblju nakon njegove smrti. Američki povjesničar Neil Postman ističe kako je između 1971. i 1976. godine objavljeno više od devet stotina knjiga i članaka vezanih za ovu tematiku, u usporedbi s 1930-im godinama kada ih je objavljeno samo deset ili petnaest. Ipak, sva ova istraživanja nisu dovela do oblikovanja nove radikalne interpretacije povijesti obitelji u Europi i Americama. Koliko god da je pedeset godina istraživanja ove tematike bogato i raznoliko, Arièsova paradigma ostaje općeprihvaćena početna točka novih istraživanja. Vjerojatno zato što je tako dobro i spretno sažeo sve ono što je bilo staro i novo u obiteljskom životu tijekom rađanja novoga vijeka.

BILJEŠKE

- 1 S engleskog jezika preveli Marko Lovrić i Judita Mustapić. Uredništvo *Pro tempore* zahvaljuje se prof. dr. sc. Mirjani Gross na korekturi i dodatnim sugestijama.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlasiavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlanić
Lada Vlanić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com